

RAIMONDA SIMANAITIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

ASMENYBIŲ IR BŪTIES ŽENKLŲ ĮPRASMINIMAS STASIO ŽIRGULIO SKULPTŪROJE

The Signification of Symbolism of Existence
and Personalities in Stasys Žirgulis Sculpture

SUMMARY

In the article, the author analyses the most important memorial-like works and sculptures of well-known Lithuanian people by the distinguished Lithuanian sculptor, Stasys Žirgulis. Also, the monumental and small sculptures, full of strong associative and symbolic themes loved by the artist, are discussed here. The plot peculiarities and their expressions in plastics are presented. The artist's extraordinary knowledge of materials is emphasized as well. S. Žirgulis's creative development is summarized by highlighting the diversity of the artist's works that predisposed a significant parting of two stylistic tendencies in the sculptor's oeuvre.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjama žymaus lietuvių skulptoriaus Stasio Žirgulio kūryba. Plačiau analizuojami svarbiausieji jo memorialinio pobūdžio darbai, garsių Lietuvos asmenybių skulptūriniai atvaizdai. Taip pat aptariama monumentalioji ir kamerinė skulptūra, kuri įkūnija skulptoriaus mėgstamą asociatyvią, simboliškas pagrįstą tematiką. Pristatomi šių kūrinių sužetiniai ypatumai, analizuojama jų plastinė išraiška. Pabrėžiamas ypatingas menininko medžiagiškumo išmanymas. S. Žirgulio kūrinių plėtotė apibendrinama išryškinant dailininko darbų skirtingumą, kuris lėmė dvi ryškesnes jo kūrybos stilistines kryptis.

Skulptoriaus Stasio Žirgulio kūrybinė veikla prasidėjo XX a. aštuntajame dešimtmetyje. Nusistovėjusių sovietinių prasmų ir formų kontekste menininkas iškilo kaip to meto ideologinę platformą ir plastines formas laužantis, iššūkių nebijantis kūrėjas¹. Toks jis išliko visos savo kūrybos raidoje. Dailininkui, kaip,

RAKTAŽODŽIAI: Stasys Žirgulis, skulptorius, dekoratyvinė plastika, monumentalioji skulptūra, paminklas, portretas.
KEY WORDS: Stasys Žirgulis, sculptor, decorative plastics, monumental sculpture, monument, portrait.

beje, ir kai kuriems kitiems jo kartos skulptoriams (D. Matulaitei, R. Antiniui, S. Kuzmai, P. Mazūriui, V. Urbonavičiui) visuomet buvo svarbus ne tik estetiškas, bet ir filosofinis bei socialinis kūrybos aspektas, todėl jo darbai visada sukeldavo pačias įvairiausias stebėtojų reakcijas ir diskusijas².

Skulptoriaus S. Žirgolio meninė veikla itin gausi ir įvairi: dailininkas kuria monumentalią paminklinę bei istorines asmenybes įamžinančią memorialinę skulptūrą, įgyvendina dekoratyvinius miesto akcentus, kamerinių formų parodinę plastiką, darbuojasi net medalių srityje³. Nors kiekvienas naujas dailininko sumanymas reikalauja savito kūrybinio sprendimo, vis dėlto šiame straipsnyje sieksime išryškinti bendrąsias menines tendencijas, kuriomis skulptorius vadovaujasi visą savo gyvenimą. Pažymima, kad dekoratyvinėje, parodinio pobūdžio plastikoje ir monumentaliuose, paminkliniuose darbuose menininkas daugiau eksperimentuoja, yra atviras formų bei medžiagų žaismui, siekia jų novatoriškumo, vaizdinio efekto, ypatingos medžiaginės išraiškos. Tokio pobūdžio kūrinuose dominuoja ir asociatyvi ar alegoriška teminė iškalba. O skulptūriniuose portretuose autoriui svarbu įtaigiai, bet realistiškai perteikti žymių Lietuvos istorijos bei kultūros žmonių atvaizdus, nenutolti nuo vaizduojamojo objekto išorinio įvaizdžio ir vidinio charakterio. Todėl šiame straipsnyje, remdamiesi formaliosios, stilistinės bei lyginamosios analizės principais, paieškosiame specifinių S. Žirgolio kūrybinių raiškos būdų bei idėjų atskleidimų ir pasistengsime nubrėžti jo kūrybiniame kelyje iš-

kilusius esminius vaizdavimo principus.

Ne vienas tyrinėtojas, rašęs apie menininko kūrybą, teigė, kad dailininkui visuomet buvo svarbu subrandinti dėmesio vertą idėją, autoriui diktuojančią skulptūrinę išraišką. Dėl šios priežasties dailininkas neprisirišo nė prie vienos meninės formos, o naudojo įvairiausias minties įprasminimo priemones išsaugodamas pagrindinę dvasinės savivokos ašį, nulemiančią daugiaplanės kūrybos vientisumą ir nuoseklumą⁴.

Kūryboje menininkas visuomet stengėsi suderinti realistinį ir modernistinį vaizdavimo būdus – šitai siekė turinio ir plastikos vienovės. Toks kelias iš dalies buvo pasirenkamas ir dėl to, kad menininkas nuolat kūrė viešosiose erdvėse – ten įgyvendino istorinius paminklinius monumentus ir įamžino įvairias iškilias asmenybes. Šiems kūriniams sukurti prireikė apgalvotų sprendimų dėl formų, stebėtojai iškalbingai atskleidžiančių skulptūrų esmę ir dvasinį turinį.

Dauguma S. Žirgolio viešojoje aplinkoje sukurtų darbų skirti įvairių savo kraštui nusipelnusių Lietuvos žmonių pagerbimui. Daugiausia skulptoriui teko įvaizdinti mokslo arba kultūros srityje išgarsėjusių žmonių. Galėtume paminėti gerai žinomą, dar ankstyvuojų menininko kūrybos tarpsniu sukurtą žymaus Lietuvos gamtininko T. Ivanausko skulptūrinį portretą (1980), kuris yra Zoologijos muziejuje Kaune, buvusio Medicinos instituto rektoriaus daktaro P. Jašinsko atvaizdą, įkomponuotą jo antkapiniame paminkle Petrašiūnuose (1987) arba fotografo B. Buračo biustą (1988) Kauno fotografijos muziejuje. Kiek vėlesniu laikotarpiu sukurta dar plejada portretinio

pobūdžio darbų, iš kurių neabejotinai minėtini P. Višinskio (1991), S. Kairio (2001), V. Kudirkos (1998 ir 2002) paminkliniai biustai, įspūdingas R. Ruzo paminklas Petrašiūnų kapinėse (2003). Šioje S. Žirglio darbų grupėje norėtusi išskirti muzikai gyvenimą pašventusio A. Kučingio biustus, kuriuos skulptorius kūrė ne kartą. Plastikos ir kompozicijos požiūriu ypač pavykęs yra 1999 m. S. Žirglio sukurtas A. Kučingio atvaizdas, kuris yra Muzikinio teatro sodelyje Kaune. Šiame kūrinyje muziko paveikslas perteikiamas itin jausmingai, pasitelkus ekspresyvią, dinamišką lipdymo manierą, tarsi įkūnijančią atlikėjo emocionalumą, charakterio veržlumą, sceninį pasitempimą⁵.

S. Žirgulis yra sukūręs beveik dvi dešimtis memorialinių lentų. Galėtume paminėti muziko J. Tallat-Kelpšos (1988), solisto A. Kunčiaus (2000), muziko J. Pakalnio (2001), chemiko išradėjo A. Damašio (2003), buvusio Kauno politechnikos instituto rektoriaus K. Baršausko (2004), dirigento J. Dambrausko (2013) ir kitų asmenų memorialines lentas Kaune. Jose dažniausiai matome centruotą reljefinį žymaus žmogaus portretą. Daugeliu atveju perteiktas žmogaus atvaizdas yra itin kruopštus, realistiškas. Tokiais pavyzdžiais galėtų būti kad ir kompozitoriaus K. Jakubėno (1993), signataro K. Bizausko (1993) ar burmistro P. Vileišio (1993) portretai.

Akivaizdu, jog skulptoriui svarbu, kad greta gyvenantys žmonės atmintyje išsaugotų ne tik šių garbingų žmonių darbus, bet ir vizualinį vaizdą, kurį menininkas pateikia apgalvotai, akcentuodamas ne tik kurias nors asmenines fiziologines herojaus ypatybes, bet ir vi-

dines nuostatas, gyvenimiškos veiklos pobūdį. Pavyzdžiui, menotyrininko bei muziejininko P. Galaunės memorialinėje lentoje matome frontaliai įkomponuotą rimtą, susikaupusį, raukšlių išvagotą iškilaus tyrėjo veidą. O ekspresyvus V. Vizgirdos skulptūrinis portretas mums tampa tarsi nuoroda į modernistinį šio arsininko tapybos stilių. V. Dubeneckio horreljefe pasiteltos geometrinės struktūros primena architekto profesiją. Agronomijos mokslo daktaro, buvusio Žemės ūkio universiteto rektoriaus A. Stancevičiaus iš bronzos išlietame portrete atsiskleidžia išmintingo, santūraus mokslininko įvaizdis. O nerimastingomis plokštumomis modeliuota J. A. Herbačiausko veido išraiška alsuoja vidiniu filosofo nerimastingumu ir paslaptینگumu⁶.

1997 m. buvusios Kauno laikinosios prezidentūros aplinka pasipildė bronzinėmis tarpukario Lietuvos prezidentų skulptūromis. Menininkai, kūrę A. Smetonos, A. Stulginskio ir K. Griniaus figūras, nusprendė, kad visi trys prieškario prezidentai bus vaizduojami dokumentiškai tiksliai, tikroviškai ir atpažįstamai⁷. Prezidentūros sodelyje S. Žirgulis pateikė realistinę sėdinčio, susimąščiusio ir susitelkusio prezidento K. Griniaus skulptūrą.

Iš didelių, viešąsias erdves įprasminusių darbų, be abejonės, derėtų priminti istorinę žmonių atmintį saugojantį S. Žirglio monumentą Alytuje. Šio miesto centre 2007 m. atidengtas Lietuvių tautos kančių įamžinimo memorialas „Nurimęs varpas“, o jo vaizdinys skulptoriui kilo skaitant V. Kudirkos tekstą⁸. Pasak menininko, šis memorialas tarsi sutelkė į vieną vietą išsklaidytus tautos rezisten-

cinių kovų dalyvius. Jis skirtas Dainavos apygardos partizanams, visiems politiniams kaliniams ir tremtiniams, taip pat 1941 m. birželio 22–28 dienų Lietuvos sukilėliams pagerbti. Granitinio skilusio varpo įvaizdis tarsi įkūnija kovotojų dėl laisvės idėją. Autoriaus manymu, „Nurimęs varpas“ yra ne tik amžinos atminties simbolis, bet ir susikaupimo, apmąstymų vieta, kviečianti atversti naują, šviesesnės tautos istorijos puslapį⁹.

Dar vienas menininko istorinio pobūdžio kūrinys „Šviesos bokštas. Miesto sergėtojas“ 2004 m. buvo pastatytas Jonavoje¹⁰. Jam pasirinktas modernesnis plastinis sprendimas, nors pati kūrinio kompozicija remiasi istorine, dar Romos imperijos laikais pamėgta kolonos forma. Taigi ši monumentą sudaro grakšti azūrinė metalo kolona ir ant jos pakylėtas stilizuotas karžygis – šv. Jonas – Jonavos miesto globėjas¹¹.

Kita S. Žirguliaus kūrybos sritis susijusi su įvairiais meniniais eksperimentais, atsiskleidžiančiais parodoms skirtuose kameriniuose bei dekoratyvaus pobūdžio darbuose, kur išryškėja dar viena savybė – čia dailininkas ne tik pasirenka skirtingus kompozicinius sprendimus bei įvairius stiliaus braižus, bet ir itin išmoningai derina skulptūrines medžiagas¹². Pasak tyrinėtojų, kurdamas įvairaus pobūdžio dekoratyvinę plastiką, autorius „meisteriškai naudoja skirtingas medžiagas, atsižvelgia į jų prigimtį, simbolinę reikšmę bei psichologinį poveikį. Medis, bronzos, granitas, šlifluotas aliuminis, plienas, švinas vis kitaip veikia žiūrovą, o jų deriniai suteikia formoms ypatingą skambesį.“¹³ Kita vertus, būtent čia ryškiausiai įvaizdinami būties žen-

klai, įprasminamos esminės žmogaus nuostatos, gvildenamos vienatvės, tikėjimo, laukimo, išminties, visatos galybės temos. Regis, autorius laikosi filosofinės pozicijos, kurią savo tekstuose yra išsakęs A. Šliogeris: „Iki šiol prasmės ir tikslo mes ieškojome absoliute, amžinybėje ir beribiškume. Dabar žinome, kad amžinybė yra beprasmiška, o begalybė – tuščia, kaip kad beprasmiškas ir tuščias yra begalinis tapsmas. Turime amžinybę įdaiktinti, begalybę įvietinti į vietovės ribas, kad jos pagaliau prabiltų mirtingojo ir ribotojo kalba, kad jų amorfizmas būtų įlietas į griežtas ir aiškias artimojo daiktiškumo formas.“¹⁴ Šis gelminių dalykų įdaiktinimas meninėmis formomis ryškiai matyti dekoratyvinio charakterio S. Žirguliaus darbuose. Vienas tokių darbų yra 2007 m. sukurta S. Žirguliaus dekoratyvinė skulptūra „Konsiliumas“. Juodo granito skulptūra pastatyta Kauno universitetinių klinikų aplinkoje. Šiame kūrinyje ant akmeninio pjedestalo regime sutūpusius tris juodvarnius. Uždaroje grupėje diskutuojantys juodvarniai-išminčiai įvaizdina solidžią gydytojų diskusiją. Darbas žavi kompozicijos paprastumu, o kartu ir potekstės gilumu, rimtumu¹⁵. Beje, paukščio (ypač juodvarnio) motyvas nuolatos lydi S. Žirguliaus kūrybą¹⁶. Pavyzdžiui, apibendrintų formų, išlankią medinę skulptūrą „Vidurnaktis“, tarsi atspindinčią panteistinę autoriaus pasaulėjautą, įkūnija sakralinių bruožų turintis tuščiaviduris stabas su paukščio galva ir snapu¹⁷. Mėgstami ir kiti parodinėje plastikoje simboliais tapę S. Žirguliaus vaizdiniai (žirgas, mėnulis, angelas, vienuolis), kuriuos matome darbuose „Rytas“, „Naktigonė“, „Kelionė į Metropoliteno muziejų“, „Pergalės ange-

las“, „Vienatvė“, „Užmarštis“. Minėti įvaizdžiai naudojami nuo pat autoriaus kūrybinio kelio pradžios. Tai iškalbingai patvirtina du skulptoriaus ankstyvosios kūrybos darbai – „Naktigonė“ (1975) ir „Rytas“ (1976). Šie kūriniai panašūs savo motyvais, iš dalies ir kompozicijomis. Čia panaudotas žirgo, o gal veikia nuovargio išsekinto kuino, pasitelkto nelengvam darbui ar ilgai ir sunkiai kelionei išreikšti, simbolis. Kresnas, žemyn linkstantis arklys su belyčiu, pakumpusiu žmogumi ant nugaros kelia egzistencinės būties klausimą: kur link vyksta ši kelionė?¹⁸

Iš daugelio menininko parodinių skulptūrų išsiskiria labai įdomi kūrinio „Visatos tiesa“ kompozicija. Joje pavaizduota fantasmagorinė būtybė tarsi globia kompozicijos viduje patalpintą laiminančio Išganytojo figūrą. Autorius čia supriešina du stilistiškai skirtingus objektus – ant postamento stovintį realistiškai pavaizduotą rankas išskėtusį Kristų ir jį gaubiantį, keistai ištįsusį siurrealistinį padarą. Šis padaras – tai nežinomybė, didinga ir bauginanti. Siurrealizmui būdingas misticismas atsiskleidžia ir kituose menininko darbuose, kuriuose erdvė sumodeliuota panašiu principu („Mėnulio šviesa“, „Godas“, „Migla“)¹⁹.

Pastaraisiais metais S. Žirgulis net keliuose Lietuvos miestuose surengė savo darbų parodas po atviru dangumi²⁰. Vilniaus Bernardinų sode, Kauno Rotušės aikštėje ir Birštone buvo eksponuojami stambūs abstrakčių riedulinių formų akmens darbai, kurių ištakas autorius sieja su Rytų ir Skandinavų kultūromis. Jiems įgyvendinti menininkas ilgą laiką kaupė reikalingus didžiulius akmenis ir iškalė monumentalių skulptūrų ciklą „Epochų aidas“, primenantį prieš-

istorinio laikotarpio megalitų statinius. Akmuo čia traktuojamas kaip gamtos, tvarumo ir išminties simbolis, tad jį menininkas koreguoja labai jautriai ir atsargiai, vadovaujasi santūrios, asketiškos formos samprata²¹.

Apibendrinant S. Žirgulio kūrybos analizę dar kartą norisi pabrėžti tai, kad per ilgą kūrybinį kelią menininkas sukūrė daug įspūdingų darbų. Kai kurie jų neabejotinai papildė XX a. pabaigos–XXI a. pradžios lietuvių skulptūros aukso fondą. Menininko stilistinių kūrybos vientisumą lemia ne darbų išorinė forma, o vidinis humanistinis, filosofinis kūrinių turinys²². Autorius neprisirio prie vienos meninės charakteristikos, o naudojo įvairiausias minties įgyvendinimo priemones išsaugodamas pagrindinę dvasinės savivokos ašį, lemiančią daugiabriaunės kūrybos vientisumą ir nuoseklumą²³. Vis dėlto menininko kūrybiniame kelyje išsiskyrė dvi ryškesnės stilistinės kryptys – realistinė ir modernioji, paremta įvairių modernistinių srovių (impresionizmo, konstruktyvizmo, siurrealizmo, abstrakcionizmo) įtaka. Šią stilistinę takoskyrą dailininkas pasirinko neatsitiktinai, o logiškai apsvarstydamas savo darbų paskirtį. Monumentalaus paminklinio bei dekoratyvinio ar parodinio pobūdžio kūrinuose skulptorius labiau eksperimentavo temas ir plastikos sprendimais, rinkosi asociatyvų išraiškos būdą įvairiausiai įprasmindamas svarbiausias žmogiškosios būties akimirkas, pajautas bei įvykius. O įamžindamas žymius Lietuvos žmones, akivaizdu, kad jis rėmėsi natūra ir vadovavosi realistinio charakterio perteikimo principais, siekdamas mūsų atmintyje išlaikyti garsių asmenybių vaizdinius.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Aušra Martinkutė, *Skulptoriaus Stasio Žirgolio kūrinių simbolinės prasmės*. Menotyros programos baigiamasis darbas. Vadovė Raimonda Simanaitienė, Kaunas, VDU, 2014, p. 12.
- ² Pavyzdžiui, galėtume prisiminti monumentalų S. Žirgolio kūrinių „Valdžios kėdė“ (2005), kuris buvo pastatytas prie Kauno miesto savivaldybės Laisvės alėjoje kaip savotiškas opozicinis ženklas tuometinei miesto administracijai ir jos vykdomai politikai.
- ³ Įdomu tai, kad skulptorius yra sukūręs ne vieną kolekcinį portretinį medalį, skirtą mūsų žymiems sportininkams – A. Saboniui, V. Garastui (2011). Taip pat medalius kultūros veikėjams – D. Kaubriui, (2010), P. Višinskiui (1991) ir kt.
- ⁴ *Stasys Žirgulis. Šiuolaikiniai lietuvių dailininkai*. Vilnius: Dailininkų sąjungos leidykla, 2004, p. 4.
- ⁵ Raimonda Kogelytė-Simanaitienė, Skulptūriniai ženklai, įprasminantys viešąją erdvę, *Archiforma*, 2009, Nr. 1/2, p. 110.
- ⁶ P. Galaunės memorialinė lenta sukurta 1989 m., V. Vizgirdos – 1995, V. Dubeneckio – 1988, A. Stancevičiaus ir J. A. Herbačiausko – 2010 m.
- ⁷ Prezidentų skulptūras kartu su S. Žirguliu kūrė skulptoriai A. Vaura ir V. Narutis.
- ⁸ Autoriui visuomet buvo svarbios V. Kudirkos idėjos. Šį Lietuvos šviesuolį skulptorius yra lipdęs ne kartą. Vieną jo biustą dailininkas padovanavo Vinco Kudirkos vardo mokyklai Kaune.
- ⁹ Remiantis „Alytaus naujienų“ korespondentės S. Pinkevičienės interviu su autoriumi, 2007 06 15.
- ¹⁰ Ramutė Vaitiekūnaitė, Kauniečio darbas taps Jonavos simboliu. *Kauno diena. Santaka*, 2004, rugsėjo 25, p. 22.
- ¹¹ Menininkas yra įgyvendinęs ir daugiau istorinio bei religinio pobūdžio didingų kūrinių. Tarkime, jis atkūrė gerai žinomą „Laiminančio Kristaus“ figūrą Tiškevičių rūmų parke Palangoje, šv. Mykolo arkangelo figūrą Kutiškių bažnyčios šventoriuje ir kt.
- ¹² Pavyzdžiui, čia norisi paminėti ir tai, kad S. Žirgulis buvo simpoziumų, skirtų aliuminio liejimui ir derinimui su kitomis medžiagomis, iniciatorius. Aliuminio simpoziumuose 1999–2000 m. kilo gimė itin originalių formų ir medžiaginių dermių S. Žirgolio darbai.
- ¹³ *Stasys Žirgulis. Šiuolaikiniai lietuvių dailininkai*. Vilnius: Dailininkų sąjungos leidykla, 2004, p. 5.
- ¹⁴ Arvydas Šliogeris, *Būtis ir pasaulis. Tyliojo gyvenimo fragmentai*. Vilnius, Mintis, 1990, p. 61.
- ¹⁵ Raimonda Kogelytė-Simanaitienė, Skulptūriniai ženklai, įprasminantys viešąją erdvę. *Archiforma*, 2009, Nr. 1/2, p. 110.
- ¹⁶ Galima paminėti bent kelis panašaus pobūdžio darbus: „Paukščiai“ (1983), „Vidurnaktis“ (1986), „Konsiliumas“ (1987), „Ryto paukščiai“ (1994) ir kt.
- ¹⁷ *Stasys Žirgulis. Šiuolaikiniai lietuvių dailininkai*, p. 6.
- ¹⁸ Aušra Martinkutė, *Skulptoriaus Stasio Žirgolio kūrinių simbolinės prasmės*, p. 29.
- ¹⁹ *Ten pat*, p. 32.
- ²⁰ Regina Jasukaitienė, Noras suprasti kančią ir aistrą veda į pažinimą. Interviu su skulptoriumi Stasiu Žirguliu. *www.bernardinai.lt*, 2013, gruodžio 14.
- ²¹ Šį ciklą menininkas planuoja tęsti išskaldamas net trisdešimt didžiulių stambių akmeninių skulptūrų.
- ²² Aušra Martinkutė, *Skulptoriaus Stasio Žirgolio kūrinių simbolinės prasmės*, p. 36.
- ²³ *Stasys Žirgulis. Šiuolaikiniai lietuvių dailininkai*, p. 4.